

УДК 321.02

Соціально-економічна обумовленість практик лобізму

Н.О. ОСИПОВА

Донецький національний університет, м. Донецьк, Україна

E-mail: peacock_natali@list.ru

Авторське резюме

Відсутність належної уваги з боку держави до питань лобізму, ігнорування необхідності юридичного закріплення даного інституту ставлять під загрозу легальні та демократичні процедури відстоювання інтересів, сприяють зрощуванню лобізму з корупцією. Особливо актуальним це є для держав пострадянського світу, які стоять на шляху трансформації політичних систем. У статті встановлюється та науково обґрунтовується взаємовплив соціально-економічного розвитку держави на ступінь цивілізованості лобізму. Головним методом є порівняльний аналіз [бінарний метод (за принципом максимальної схожості систем)]. Для аналізу обрано дві країни з врегульованими практиками лобізму (США та Німеччина) та дві країни з тіньовою формою лобізму (Україна, Росія)]. У порівняльному вимірі проаналізовано базові соціально-економічні показники та встановлено їх вплив на стан лобізму в країні, його нормативні та процедурні форми. Надані авторські рекомендації для покращення ситуації з лобізмом в Україні та Росії, спираючись на досвід США та Німеччини.

Ключові слова: лобізм, цивілізований лобізм, соціально-економічні показники, США, Німеччина, Україна, Росія.

Socio-economic conditionality practices of lobbying

N.O. OSYPOVA

Donetsk national university, Donetsk, Ukraine

E-mail: peacock_natali@list.ru

Abstract

Lack of adequate national attention to the issues of lobbying, ignoring the need for legal confirmation of the institution jeopardizes legitimate democratic procedures and advocacy, facilitates merging lobbying corruption. Especially useful it is for the post-Soviet states of the world, facing the transformation of political systems. The paper is set and scientifically justified correlation of socio-economic development of the state and the degree of civilization of lobbying. The main method is a comparative analysis (binary method (the principle of maximum similarity of systems)). For the analysis are selected two countries with regulated practice of lobbying (U.S. and Germany) and two with a shadow form of lobbying (Ukraine, Russia). The basic socio-economic indicators are analyzed in comparative term, determined their impact on lobbying in the country, its regulations and procedural forms. Author's recommendations are provided to improve the situation of lobbying in Ukraine and Russia, based on the experience of the United States and Germany.

Keywords: lobbying, civilized lobbying, social and economic indicators, the U.S., Germany, Ukraine, Russia.

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації та успішність їх ведення створюють фундамент для діалогу влади з бізнесом та суспільством.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що через відсутність достатньої уваги з боку нашої держави, віднесення нею питань лобізму до периферійних, дана проблема не зникла з політичного середовища України, продовжує існувати та розвиватися у тіньових схемах, нічим не відрізняючись від корупції. Такі ж проблеми має і Росія, тоді як у західних країнах (США, Західна Європа) ця практика перетворилася на дуже впливовий політичний інститут, який влада країн юридично врегулювала та цивілізувала.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема лобізму тривалий час не вивчалася взагалі,

тому що існування даного феномена ставилося під сумнів або було не вигідно його визнавати. Напрацювання неокорпоративістів щодо процесів пояснення лобістської практики мають суттєве наукове значення для обґрунтування специфіки існування цього політичного інституту. Засновником неокорпоративізму вважається Ф. Шміттера [30], теорію якого було використано у даній роботі. До вітчизняних та російських авторів, які мають праці щодо лобістської діяльності, можна віднести С.С.Костяєва [15], В. Ясеницького [31], С.П.Перегудова [19], С.Телешун, І.Рейтерович [28], В.І.Коновалюк [12], А.А.Сергуніна [25]. Світова лобістська діяльність узагальнена у три основні моделі: англосаксонська, континентальна та пострадянська. Дослідниками, які вивчали окремі аспекти цієї тематики є І.В. Сі-

кора [26], І.М. Бусигіна [3], В.Н. Руденкін [23], Н.Г. Зяблюк [6], Т. Аравіна [1], К.С. Вяткін [5], А.П. Любімов [16], [17], О. Одінцова [18].

Незважаючи на досить детальне опрацювання окремих проблем лобізму у закордонній та вітчизняній літературі, відсутнє ґрунтовне загальне порівняння існуючих практик лобізму у західному світі та пострадянській дійсності із встановленням взаємозалежності між специфікою дій лобістів та соціально-економічним розвитком країни. Особливо важливими є формулювання рекомендацій на основі отриманого компаративного матеріалу для країн з нелегальним лобізмом.

Мета дослідження – встановити кореляційні зв'язки між соціально-економічними показниками та ступенем цивілізованості лобізму. Якісний компаративний аналіз можливий лише при деталізації змінних, яка робить дані наочними та верифікованими, перетворюючи їх на показники – індикатори. Індикатори для обох гіпотез є однаковими, що дозволяє порівнювати не тільки країни у групах, а й між собою. Індикаторами незалежної змінної (рівень або тенденції росту соціально-економічного розвитку) є: ІРЛП (Індекс розвитку людського потенціалу), ВНД (валовий національний дохід), Індекс якості життя (Політичний атлас сучасності), рівень корупції в країні.

Індикаторами залежної змінної (цивілізований лобізм) постають: форма взаємодії влади й бізнесу, влади і суспільства, нормативно-правове регулювання, ставлення у суспільстві до лобізму.

Для дослідження та перевірки гіпотез щодо зв'язку між цивілізованістю лобізму та соціально-економічним розвитком країни у даній роботі будуть використані дані щодо чотирьох країн, об'єднаних у дві логіко-аналітичні групи – США та Німеччина, Україна та Росія, які мають специфічні практики лобізму.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціальної та економічної сфер є фундаментом існування держави та підставою для твердження про «правильність» або «неправильність» напрямку її становлення. Дані галузі є прерогативою органів влади, позиція яких має відповідати принципу суспільного блага та реалізовуватись у рамках стратегії розвитку держави загалом. Перевагою є кількісне вимірювання соціальної та економічної сфер, яке дозволяє аналізувати дані у хронологічній послідовності та динаміці.

Першим джерелом для аналізу соціально-економічного розвитку країни в науковій роботі виступає ІРЛП – індекс розвитку людського потенціалу, який публікується в рамках Програми розвитку ООН про розвиток людського потенціалу та є основним інструментом при порівнянні рівня життя країн та регіонів [11, с. 132-133]. Суто економічним показником виступає ВНД – валовий національний дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС, англійська версія – GNI per capita, PPP – вимірюється в дол. США). У порівнянні з ВВП ВНД є більш точним вимірником економічного благополуччя населення, бо враховує чистий факторний дохід країни (трансакції, інвестиції, грошові перекази із закордону) [10, с. 2], [24]. Індекс якості життя (ІЯЖ) є параметром, який розроблено у 2005 році за підтримки МДИМО – Університетом Міністерством закордонних справ Росії разом з Інститутом суспільного проектування та журналом «Експерт» в рамках проекту «Політичний атлас сучасності» [20], [21]. Індекс сприйняття корупції є складеним індексом, який бере статистичні дані та інформацію, отримані шляхом опитування експертів та у ділових колах міжнародною неурядовою організацією Transparency International [32], [33], [34]. Для наочності та зручності дані з усіх розглянутих

Табл.1. Загальна таблиця результатів соціально-економічного розвитку *

Індекс	ІРЛП		ВНП		Індекс якості життя		Рівень розвитку корупції	
	2011, бали	Група	2011, млн. \$	Група	2011, бали з 10	Група	2012, бали із 100	Група
США	0,910	Дуже високий	48 890	Високий	6,53	Відносно високий	73	Низькокорумпована
Німеччина	0,905	Дуже високий	39 970	Високий	5,55	Відносно високий	79	Низькокорумпована
Україна	0,729	Високий	7 080	Середній	2,20	Відносно низький	26	Висококорумпована
Росія	0,755	Високий	20 560	Високий	2,68	Відносно низький	28	Висококорумпована

* Складено автором за [11, 24, 20, 21, 32].

Табл. № 2. Загальна таблиця результатів практик лобізму *

Країна	Індикатори		
	Форма взаємодії влади і бізнесу, влади і суспільства	Нормативно-правове регулювання	Ставлення у суспільстві до лобізму
США	Партнерська модель	<p>Прямі НПА:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1852 р. – резолюція Конгресу США про недопущення до слухань особи, яка задіяна до розгляду законопроекту у відповідному комітеті. 1946р. – Загальнофедеративний закон «Про регулювання лобістської діяльності». 1995р. – закон «Про розкриття лобістської діяльності». <p>Опосередковані НПА:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1938р. – закон «Про реєстрацію іноземних агентів». 1986р. – Податковий кодекс ст. 4911 та 162 (e). Звід законів США ст.1352 	Позитивне до національного лобізму та негативне до іноземного лобізму.
Німеччина	Риси моделей партнерства та патронажу	<p>Прямі НПА – відсутні</p> <p>Опосередковані НПА:</p> <ol style="list-style-type: none"> Єдине положення про федеральні міністерства. Регламент діяльності німецького бундестагу. Положення «Про реєстрацію союзів та їх представників при бундестазі». Відомчі норми, що регламентують відносини органів законодавчої та виконавчої влади з лобі-агентами. «Кодекс поведінки члена бундестагу». 1972р. – закон «Про обов’язкову публікацію у виданнях списку про групи тиску». 	Позитивно-негативне: сам процес тиску на владу сприймається позитивно, а формулювання цих дій як «лобізм» - негативно (використовування замість «лобі» - «групи тиску»)
Україна	Модель придушення та примусу	<p>Прямі НПА – відсутні.</p> <p>Опосередковані НПА – існували законопроекти, але жоден з них не було прийнято.</p> <ol style="list-style-type: none"> Конституція України ст.34,36, 38, 40. 1992 р. – законопроект В.Суміна 1999 р. – 1) законопроект № 3188 «Про лобіювання в Україні» Г.Кульового. 2) № 3189 «Про правовий статус груп, об’єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у ВРУ» Ю. Сахно. 2005 р. – законопроект № 8429 «Про діяльність лобістів у ВРУ» І. Гринів. 20.10.10 – проект закону № 7229 «Про врегулювання лобістської діяльності в Україні» В.А. Коновалука. 	Негативне: ототожнення лобізму із корупцією, підкупом, шантажем та ін. нелегальною діяльністю.

Росія	Модель придушення та примусу	<p>Прямі НПА відсутні. Існували спроби внести на розгляд законопроекти у парламент, які були невдалими:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 1993р. – ініціатива В.Лепехіна 2. 1994 р. – проект закону розглянуто Державною Думою «Про регулювання лобістської діяльності у федеральних органах державної влади», повторно у 1995-1998рр. 3. 20.12.2000 – «Про правові засади регулювання лобістської діяльності у федеральних органах влади» 4. 24.11.2003 – за ініціативи Б.Надеждіна, Б.Немцова та І.Хакамади законопроект «Про лобістську діяльність у федеральних органах влади» внесено на розгляд до парламенту. 5. 19.04.2004 – розгляд законопроекту В.І. Зоркальцевого, Г.Н. Махачева, А.В. Чуєва, які його розробили ще у 1997 році 6. 23.12. 2004 – Рада Думи розглянула законопроект про лобізм СПС, але вже 8.02.2005 його було знято з розгляду. <p>Опосередковані НПА:</p> <p>Федеральні закони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конституція РФ (ст.30, 32, 33, 45, 101) 2. «Про уряд РФ» ст.14, гл.6, 3. «Про політичні партії» п.1, ст.3, 4. «Про статус члена Ради Федерації та статус депутата Державної Думи Федерального Зібрання РФ» ч.1,2 ст.7, 5. «Про громадські об'єднання» ст.1, 5, 17, 27, 6. «Про некомерційні об'єднання» п.1 ст.11, 7. «Про торгово-промислові палати в РФ» ч.2 ст.3, п. а,б ч.1 ст.12, 8. «Про порядок розгляду звернень громадян» ч.1 ст.2, ч.3 ст.2, ч.1 ст.13, 9. «Про державну громадську службу РФ» ст.4. 10. Наказ Президента РФ «Про порядок створення громадських рад при федеральних міністерствах, федеральних службах та федеральних агентствах, діяльністю яких керує президент РФ, а також федеральних службах та федеральних агентствах, які підвідомчі цим федеральним міністерствам», 11. Постанова Уряду «Про порядок направлення членів Громадської палати РФ для участі в засіданнях колегій федеральних округів виконавчої влади». 12. Регламент Державної Думи р.3, гл.6, гл.8, гл.8.1. 	Негативне: сприйняття лобізму як корупції, особових зв'язків та системи відкатів.
-------	------------------------------	---	---

* Складено автором за [1 – 9], [12 – 19], [22 – 31].

індикаторів зведені до таблиці № 1.

Аналіз індикаторів незалежної змінної дозволяє зробити висновок про приблизно однаковий високий рівень розвитку соціально-економічних складових держави у США та Німеччині, що знаходить у подальшому становищі системи представництва груп інтересів та легальності їх тиску. Україна та Росія мають доволі стабільні тенденції росту якості соціально-економічної сфер життя, хоча мають значні труднощі, особливо із корумпованістю системи.

Переходячи до встановлення кореляційної пари та аналізу залежної змінної – цивілізований лобізм – доцільним буде виокремити такі індикатори, як: 1. Форма взаємодії влади й бізнесу, влади і суспільства. 2. Нормативно-пра-

вове регулювання. 3. Ставлення у суспільстві до лобізму.

За запропонованими індикаторами буде розглянуто США, Німеччину, Україну та Росію, аналіз яких довів доцільність їх об'єднання у дві групи за станом лобізму: «благополучні» – США, Німеччина та «неблагополучні» – Україна та Росія. Дані з двох груп країн об'єднані у загальну таблицю № 2.

Висновки. Виходячи з наведеної аналітики, можна стверджувати, що чим вищі соціально-економічні показники країни або наявна позитивна динаміка, тим кращі урегульованість та сприйняття лобізму, тобто його цивілізованість. Приклади США та Німеччина доводять цю думку щодо високих рівнів соціальної та

економічної сфер, а відповідно і функціонування цивілізованого лобізму. Приклад України та Росії є специфічним: не дуже високі показники соціально-економічного розвитку та нецивілізований характер лобізму, але спосте-

рігається динаміка зростання та частішають спроби врегулювати лобізм законодавчо. Спираючись на це, доречним є застосування досвіду «благополучних» країн для «неблагополучних».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аравина Т., Кузнецов Ю. Лоббизм: национальные образцы и степень социальной приемлемости / Т. Аравина, Ю. Кузнецов // Социс. – 2000. – № 9. – С. 59 – 63.
2. Боренько Я. Соціальне партнерство в Європі: плюси і мінуси корпоративних угод / Я. Боренько // Вісник Львівського університету ім. І.Франка. – 2000. – Вип. 2. – С. 130 – 135.
3. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика / И. М. Бусыгина. – М.:МГИМО – Университет, 2006. – 280 с.
4. Воронов И. О. Політична конфліктологія: діалектика соціальних суперечностей і суспільної злагоди / И. О. Воронов. – К.: Генеза, 2005. – 320 с.
5. Вяткин К. С. Лоббизм по-немецки / К. Вяткин // Политические исследования. – 1993. – № 1. – С. 179-183.
6. Зяблук Н. Г. Лоббизм и судебная система США / Н. Г. Зяблук // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2001. – №6. – С. 65–75.
7. Иванов И. Б. Лоббизм в legislatures американских штатов / И. Б. Иванов // США - Канада: экономика, политика, культура. – 1999. – № 2. – С. 115 – 121.
8. Иванов М. Организация наиболее влиятельных иностранных лобби в США / М. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – №3. – С. 24 – 31.
9. Иванов Н. Лоббизм в политической культуре США / Н. Иванов // Власть. – 1995. – № 8 – С. 64 – 67.
10. Индекс человеческого развития (ИЧР). Часто задаваемые вопросы [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://hdr.undp.org/en/media/FAQ_HDI_RU.pdf – 02.12.12. – 23:00
11. Индекс человеческого развития (ИЧР). Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Complete.pdf – 02.12.12. – 12:56.
12. Коновалюк В.І. Проект закону «Про регулювання лобістської діяльності в Україні» № 7269 від 20.10.10 [Електронний ресурс] / В. І. Коновалюк // Режим доступу: http://www.library.lg.ua/zip/Konovaliuk_zakonoproekt.pdf. – 04.05.2012. – 13:55.
13. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV / ВРУ. – Офіц. вид. – Харків: Весна, 2007. – 48с.
14. Концепция правового регулирования лоббистской деятельности Российской Федерации [Электронный ресурс]: составлено Международной ассоциацией бизнес-коммуникаторов // Режим доступа: <http://www.anoufrieв.ru/assets/files/conception%20lobby.pdf> . – 12.03.2012. – 20:00.
15. Костяев С. С. Законодательное регулирование лоббистской деятельности в США / С. С. Костяев // США и Канада: экономика, политика, культура. – 2005. – № 5. – С. 72 – 86.
16. Любимов А. П. История лоббизма в России / А. П. Любимов. – М.: Фонд «Либеральная миссия», 2005. – 208 с.
17. Любимов А. П. Классификация видов лоббизма / А.П. Любимов // Матер. к междунар. «круглому столу». – М.: АНОКиАЦ «Россия – XXI век», 1999. – 104 с.
18. Оди́нцова О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією / О. Оди́нцова // Право України. – 2006. - № 6. – С. 110 – 114.
19. Перегудов С. П. Трипартистские институты на Западе и в России / С. П. Перегудов // Полис. – 2007. – № 3. – С. 78 – 91.
20. Политический атлас современности. Индекс качества жизни [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://worldpolities.org/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=245 – 03.12.12. – 23:34
21. Политический атлас современности. Методология. Временные ряды [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://worldpolities.org/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=323.
22. Розенков Д. А. Управление развитием отношений бизнеса, общества и государства в современной экономической системе: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук / Д. А. Розенков – М., 2007. – 336с.
23. Руденкин В.Н., Крутой К.А. Лоббизм в развитых странах мира [Электронный ресурс] / В. Н. Руденкин, К. А. Крутой // Российский профессиональный портал о лоббизме и GR // Режим доступа: <http://rpr.ur.ru/klub/publicisti/publicisti/2008/3/26/258/>. – 06.03.2012. – 22:09.
24. Світовий банк. Дані. Індикатори [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD> – 06.12.12. – 12:23
25. Сергунин А.А. США: президентский лоббизм и внешняя политика / А. А. Сергунин. – М., 1989. – 64 с.
26. Сікора І.В. Національні інтереси України та лобістські технології бізнесу / І. В. Сікора. – К.: Охорона праці, 2000. – 126 с.

27. Сунгуров А. Гражданское общество и его развитие в России: [уч. пособ] / А. Сунгуров. – СПб.: Питер, 2007. – 120 с.
28. Телешун С., Рейтерович І. Політико-економічні інтереси «груп впливу» та лобізм по-українськи / С. Телешун, І. Рейтерович // Право України. – 2008. – № 3. – С. 105 – 110.
29. Чирикова А. Бизнес как субъект социальной политики в современной России / А. Чирикова // Общество и экономика. – 2006. – № 9. – С. 100 – 119.
30. Шмиттер Ф. Неокорпоратизм / Филипп Шмиттер // Полис. – 1997. – № 2. – С. 14 – 22.
31. Ясеницький В. Регулювання лобістської діяльності в Україні і світова практика / В. Ясеницький // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 1999. – № 4. – С. 215 – 221.
32. Archive site: Transparency International [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008/cpi_2008_table – 05.12.12. – 16:15
33. Transparency International. Our organization [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.transparency.org/whoweare/organisation> . – 03.12.12. – 23:34
34. Transparency International. CPI 2012. Results [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.transparency.org/cpi2012/results#myAnchor1> . – 09.12.12. – 23:35

Стаття надійшла до редакції 05.08.2013

REFERANCES:

1. Aravina, T., Kuznetsov, Yu. Lobbizm: natsional'nye obraztsy i stepen' sotsial'noy priemlemosti [Lobbying: the national sample and the degree of social acceptance]. Sotsis, 2000, no. 9, pp. 59 – 63.
2. Boren'ko, Ya. Sotsial'ne partnerstvo v Evropi: plyusy i minusy korporatyvnykh ugod. (Social Partnership in Europe: the pros and cons of corporate deals). *Visnyk L'vivskogo universitetu im. I. Franka*, 2000, no. 2, pp. 130 – 135.
3. Busygina, I. M. Politicheskaya regionalistika. (Political region science). Moscow: MGIMO – Universitet, 2006, 280 p.
4. Voronov, I. O. Politychna konfliktologiya: dialektika sotsial'nykh syperechnostey i suspil'noji zlagody. (Political Conflict Science: the dialectics of social contradictions and social cohesion). Kyiv, *Geneza*, 2005, 320 p.
5. Vyatkin K.S. Lobbizm po nemetski. (Lobbying in German). *Politicheskije issledovaniya*, 1993, no.1, pp. 179-183.
6. Zyablyuk, N.G. Lobbizm i sudebnaya sistema SSHA. (Lobbying and the U.S. judicial system). *SSHA – Kanada: ekonomika, politika, kul'tura*, 2001, no.6, pp. 65 – 75.
7. Ivanov, I. B. Lobbizm v legislaturakh amerikanskih shtatov. (Lobbying in the U.S. state legislatures). *SSHA – Kanada: ekonomika, politika, kul'tura*, 1999, no. 2, pp. 115 – 121.
8. Ivanov, M. Organizatsiya naibolee vliyatel'nykh inostrannykh lobbi v SSHA. (The organization of the most influential foreign lobby in the U.S.). *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 1999, no. 3, pp. 24 – 31.
9. Ivanov, N. Lobbizm v politicheskoy kulture SSHA. (Lobbying in the political culture of the United States). *Vlast'*, 1995, no. 8, pp. 64 – 67.
10. Indeks chelovecheskogo razvitiya (ICHR). Chasto zadavaemye voprosy. Regime to access: http://hdr.undp.org/en/media/FAQ_HDI_RU.pdf
11. Indeks chelovecheskogo razvitiya (ICHR). Doklad o chelovecheskom razvitii 2011. Ustoychivoe razvitie i ravenstvo vozmozhnostey: lychshee budushchee dlya vsekh. Regime to access: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Complete.pdf
12. Konovalyk, V. I. Proekt zakonu «Pro regulyvannya lobists'koi diyal'nosti v Ukraini» № 7269 vid 20.10.10. Regime to access: http://www.library.lg.ua/zip/Konovaliuk_zakonoproekt.pdf.
13. Konstytutsiya Ukrainy, pryinyata na 5 sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnya 1996 roku iz zminyamy ta dopovnennyamy. Kharkiv, *Vesha*, 2007, 48 p.
14. Kontseptsiya pravovogo regulirovaniya lobbitskoy deyatel'nosti Rossiyskoy Federatsii: sostavleno Mezhdunarodnoy assotsiatsiyei biznes-kommunikatorov. Regime to access: <http://www.anoufrie.ru/assets/files/conception%20lobby.pdf> .
15. Kostyaev, S.S. Zakonodatel'noe regulirovanie lobbitskoy deyatel'nosti v SSHA. (Legislative regulation of lobbying activities in the U.S.). *SSHA – Kanada: ekonomika, politika, kul'tura*, 2005, no. 5, pp. 72 – 86.
16. Lybimov, A. P. Istoriya lobbizma v Rossii. (The history of lobbying in Russia). Moscow: Fond «Liberal'naya missiya», 2005, 208 p.
17. Lybimov, A. P. Klassifikatsiya vidov lobbizma. (Classification of lobbying). Moscow: ANOKiATS «Rossiya – XXI vek», 1999, 104 p.
18. Odintsova, O. Tsivlizivanny lobizm yak forma borot'by z korruptsiyeu. (The civilized lobbying as a form of anti-corruption). *Pravo Ukrainy*, 2006, no. 6, pp. 110-114.
19. Peregudov, S.P. Tripartistskie instituty na Zapade i v Rossii. (Tripartistskie institutsii v Zapadnoy i Rossiyskoy Evropi). *Polis*, 2007, no. 3, pp. 78 – 91.

20. Politicheskiy atlas sovremennosti. Indeks kachestva zhizni. Regime to access: http://worldpolities.org/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=245
21. Politicheskiy atlas sovremennosti. Metodologiya. Vremennyye ryady. Regime to access: http://worldpolities.org/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=323
22. *Rozenkov, D.A.* Upravlenie razvitiem otnosheniy biznesa, obshchestva i gosudarstva v sovremennoy ekonomicheskoy sisteme: Avtoref. doc. econom. nauk. (Managing the development of relationships between business, society and the state in the modern economic system). Moskow, 2007, 336 p.
23. *Rudinkin, V.N., Krutoy, K.A.* Lobbizm v razvitykh stranakh mira. (Lobbying in the developed world). Rossiyskiy professional'nyy portal o lobbizme i GR. Regime to access: <http://rpr.ur.ru/klub/publicisti/publicisti/2008/3/26/258/>.
24. Svitovyy bank. Dani. Indykotory. Regime to access: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>
25. *Sergunin, A.A.* SSHA: presidentskiy lobbizm I vneshnyaya politika. (U.S. presidential lobbying and foreign policy). Moskow, 1989, 64 p.
26. *Sikora, I.V.* Natsional'ni interesy Ukrainy ta lobists'ki tekhnologii biznesu. (The national interests of Ukraine and lobbying business technology). Kiev, *Okhorona pratsi*, 2000, 126 p.
27. *Sungurov, A.* Grazhdanskoe obshchestvo i ego razvitie v Rossie. (Civil society and its development in Russia). Saint Petersburg: *Piter*, 2007, 120 p.
28. *Teleshun, S., Reyterovich I.* Politico-economicni interesy «grup vplyvu» ta lobizm po ukrainski. (Political and economic interests «pressure groups» and lobbying in Ukrainian). *Pravo Ukrainy*, 2008, no. 3, pp. 105 – 110.
29. *Chirikova, A.* Biznez kak subekt sotsial'noy politiki v sovremennoy Rossii. (Business as a subject of social policy in modern Russia). *Obshchestvo i economica*, 2006, no. 9, pp. 100 – 119.
30. *Shmitter F.* Neokorporatizm. (Neokorporatizm). *Polis*, 1997, no. 2, pp. 14 – 22.
31. *Yasenytskiy, V.* Regulyuvannya lobists'koi diyal'nosti v Ukraine I svitova practyka. (Regulation of lobbying activities in Ukraine and worldwide practice). *Visnyk Ukrain's'koi Akademii derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy*, 1999, no. 4, pp. 215 – 221.
32. Archive site: Transparency International. Regime to access: http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008/cpi_2008_table.
33. Transparency International. Our organization. Regime to access: <http://www.transparency.org/whoweare/organisation>.
34. Transparency International. CPI 2012. Results. Regime to access: <http://www.transparency.org/cpi2012/results#myAnchor1>.

Осипова Наталья Александрівна – студент

Донецький національний університет

Адреса: 83001, Україна, м. Донецьк, вул. Університетська, 24

E-mail: peacock_natali@list.ru

Osyova Nataliia Oleksandrivna – student

Donetsk national university

Address: 24, Universytetska Str., Donetsk, Ukraine, 83001

E-mail: peacock_natali@list.ru